

Судовий збір як національний інструмент доступу до правосуддя в Україні: процесуальний бар'єр чи вимушена необхідність

Сергій Олександрович Кравцов*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

*e-mail: s.o.kravtsov@nlu.edu.ua

Оксана Іванівна Угриновська

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Львів, Україна

Анотація

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю пошуку справедливого балансу між фіскальною функцією судового збору та конституційним правом на доступ до правосуддя в умовах реформування судової системи України та її гармонізації з європейськими стандартами. Судовий збір виступає ключовим інструментом регулювання доступу до правосуддя, однак його розмір і механізми застосування можуть створювати непропорційні процесуальні бар'єри. Мета дослідження полягає у визначенні правової природи судового збору та оцінці його впливу на реалізацію права на доступ до суду в Україні. Використано формально-юридичний, системний, порівняльно-правовий методи, а також аналіз судової практики національних судів і Європейського суду з прав людини. Встановлено, що судовий збір має подвійний характер: як фіскальний інструмент фінансування судової системи та як процесуальний фільтр запобігання зловживанню правом на звернення до суду. Доведено, що надмірний розмір збору або відсутність гнучких механізмів звільнення і зменшення порушує принцип пропорційності та обмежує доступ до правосуддя. Обґрунтовано необхідність диференціації ставок залежно від категорії справ, інстанційності та фінансового стану особи. Запропоновано вдосконалення механізмів повернення, відстрочення та розстрочення сплати збору, а також розширення підстав для надання пільг. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням моделей оптимального балансу між фінансуванням судової системи та гарантіями ефективного доступу до правосуддя з урахуванням європейських стандартів.

Ключові слова: судовий збір; звільнення від сплати судового збору; доступ до правосуддя; повернення судового збору; розстрочення та відстрочення сплати судового збору.

Court Fees as a National Instrument for Access to Justice in Ukraine: a Procedural Barrier or a Forced Necessity

Serhii O. Kravtsov*

*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine*

**e-mail: s.o.kravtsov@nlu.edu.ua*

Oksana I. Uhrynovska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine*

Abstract

The relevance of the study is determined by the need to find a fair balance between the fiscal function of court fees and the constitutional right of access to justice in the context of the ongoing reform of the Ukrainian judicial system and its harmonisation with European standards. Court fees constitute a key instrument for regulating access to justice; however, their amount and application mechanisms may create disproportionate procedural barriers. Purpose. The study aims to determine the legal nature of court fees and assess their impact on the right of access to a court in Ukraine. The research is based on formal legal, systemic and comparative legal methods, as well as the analysis of national case law and the case law of the European Court of Human Rights. It is established that court fees have a dual nature: as a fiscal instrument for financing the judiciary and as a procedural filter preventing abusive litigation. It is demonstrated that excessive fees or the absence of flexible exemption and reduction mechanisms violate the principle of proportionality and restrict access to justice. The necessity of differentiating court fees depending on the type of case, level of jurisdiction and financial capacity of the claimant is substantiated. Proposals are developed to improve mechanisms for refund, deferral and instalment of court fees, as well as to expand the grounds for exemptions. Further research prospects lie in developing models for achieving an optimal balance between judicial financing and guarantees of effective access to justice in line with European standards.

Keywords: court fees; exemption from court fees; access to justice; refund of court fees; instalment plans and deferrals of court fees.

Вступ

Судовий збір є невід'ємним складником механізму функціонування судової системи України, який виконує низку важливих функцій, зокрема компенсує витрати, пов'язані зі здійсненням судочинства, та сприяє раціоналізації судового навантаження шляхом стримування безпідставних звернень до суду. Водночас виникає питання про баланс між доцільністю встановлення

такого збору та забезпеченням фундаментального права кожного на доступ до правосуддя.

У демократичній правовій державі право на доступ до правосуддя розглядається як одна з ключових конституційних гарантій, без реалізації якої неможливо забезпечити ефективний захист прав і свобод людини. Однак фінансовий аспект цього доступу, зокрема обов'язок сплачувати судовий збір, може стати суттєвою перешкодою для значної частини громадян, особливо в умовах економічної нестабільності та соціальної вразливості окремих верств населення.

Судовий збір, хоча й виконує функцію часткового покриття витрат Державного бюджету України на забезпечення діяльності судової влади, водночас може перетворюватися на бар'єр для реалізації права особи на судовий захист. Особливо це актуально у справах публічно-правового характеру, де особа змушена обстоювати свої права у відносинах із державою. Отже, обов'язок сплачувати судовий збір фактично заходить у суперечність із принципом доступності правосуддя, що потребує належної оцінки та, за потреби, перегляду підходів до регулювання цієї сфери.

На наявність проблеми обмеженого доступу до правосуддя внаслідок фінансових бар'єрів вказано, зокрема, у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. У документі визнано, що однією з ключових проблем у сфері правосуддя є наявність перешкод у доступі до суду, для подолання яких, зокрема, передбачено вдосконалення методики визначення ставок судового збору з урахуванням особливостей окремих категорій справ із метою забезпечення реального доступу до судового захисту [1].

Знаходження справедливого балансу між цими «конкуруючими» гарантіями є не тільки завданням законодавця, на якого покладається, зокрема встановлення обґрунтованого розміру ставки судового збору, визначення підстав звільнення від його сплати або зменшення такої ставки, а й суду, оскільки до повноважень останнього віднесено ухвалення рішень про задоволення клопотань щодо звільнення від сплати судового збору, надання відстрочення або розстрочення у його сплаті тощо.

Під час вирішення судом питань, пов'язаних зі сплатою судового збору, виникає низка проблем практичного характеру, а саме: розрахунок суми судового збору (особливо, за фізичної відсутності, на етапі розгляду питання відкриття відповідного провадження, матеріалів справи в судах апеляційної та касаційної інстанцій); розмежування майнових і немайнових вимог;

мотивування звільнення (зменшення) або відмови у звільненні (зменшення) від сплати судового збору (дослідження відповідних доказів поза межами судового процесу), а також застосування критерію «надмірний» або «нерозумний» розмір судового збору; мотивування поновлення або непоновлення пропущеного суб'єктом владних повноважень процесуального строку, зумовленого відсутністю коштів на сплату судового збору (принцип належного урядування); перевірка зарахування суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України; звільнення особи від сплати судового збору з огляду на невідповідність закону критерію якості (тлумачення закону на користь особи); контроль питання стягнення судового збору у випадку відстрочення або розстрочення його сплати; відсутність стимулювання до примирення або медіації через незначний розмір судового збору; наявність зловживань із боку сторін щодо сплати судового збору.

Варто зазначити, що з питанням судового збору певним чином пов'язані такі інститути, як виконавчий збір, відшкодування витрат, пов'язаних із розглядом справи, а також безоплатна правнича допомога.

Так, необхідність вирішення правової проблеми щодо визначення поняття та значення судового збору, знаходження справедливого балансу між обов'язком особи сплачувати судовий збір, правом на доступ до суду та ефективністю судового захисту, а також неурегульованість деяких питань, пов'язаних зі сплатою судового збору, зумовлюють актуальність теми, порушеної у цьому дослідженні.

На взаємозв'язку понять судового збору та доступу до правосуддя наголошує й Конституційний Суд України, який в своєму рішенні від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013 зазначив таке: «Гарантією реалізації права на судовий захист в аспекті доступу до правосуддя є встановлення законом помірною судового збору для осіб, які звертаються до суду. Отже, сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист, гарантованого ст. 55 Конституції України» [2].

Законодавство України про судовий збір регулюється насамперед Законом України «Про судовий збір» [3]. Цей нормативний акт визначає розміри збору, категорії осіб, звільнених від його сплати, а також порядок його відстрочення, розстрочення або звільнення від його сплати. Судова практика демонструє неоднозначність підходів до питань звільнення від сплати судового збору: іноді суди виявляють лояльність до малозабезпечених осіб, а іноді пільговий статус учасників справи ігнорується. Це підкреслює важливість подальшого вдосконалення законодавства та забезпечення єдності судової практики.

У свою чергу, доступ до правосуддя є невід'ємним складником судової системи кожної демократичної держави, в яких дотримання прав людини та верховенство права є пріоритетним завданням. Доктринальні підходи, практика національних судів і Європейського суду з прав людини щодо правової природи доступу до правосуддя та співвідношення із верховенством права є дискусійними і багатовекторними.

Дискутуючи про цінність доступу до правосуддя, вважаємо за доцільне виокремити його критерії або виміри. Перший критерій полягає в потенційній можливості особи на адекватні та ефективні способи захисту шляхом подання позову або скарги. Суть другого критерію концепції доступу до правосуддя пов'язана з механізмом здійснення правосуддя, зосереджуючись на наданні сторонам процесуальних механізмів, які роблять судовий процес справедливим, таких як: «гарантії нейтрального судового розгляду, чи мають сторони зі слабкою позицією достатні процесуальні повноваження для ведення судового процесу проти сильних сторін, наскільки ефективним є процес у цілому з погляду винесення судового рішення та його виконання в розумні строки, а також наявні засоби оскарження та судового перегляду». І нарешті третій критерій стосується реалізації доступу до правосуддя для тих верств населення, які мають дуже обмежені фінансові ресурси. Йдеться про доступ до отримання належної та кваліфікованої правничої допомоги, виокремлення особливої процедури розв'язання дрібних спорів та необхідність сплати судового збору [4].

Отже, на підставі наведених вище поглядів можна зробити висновки про те, що доступ до правосуддя як невід'ємний складник верховенства права має ґрунтуватися не лише на потребах визначення правових передумов доступу до правосуддя, а й відображати сучасні економічні та соціальні реалії тієї чи іншої країни.

Метою статті є визначення правової природи судового збору, його співвідношення з принципом доступу до правосуддя, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення процесуального законодавства України про судовий збір з урахуванням стандартів Європейського суду з прав людини. Для досягнення поставленої мети дослідження передбачено виконання таких завдань: 1) розкрити поняття та функціональне призначення судового збору як правового інституту; 2) проаналізувати практику Європейського суду з прав людини щодо співвідношення судового збору та права на доступ до суду; 3) дослідити позиції Конституційного Суду України та Верховного Суду стосовно сплати, повернення, відстрочення (розстрочення) та звільнення від сплати судового збору; 4) виявити процесуальні проблеми, пов'язані з диференціацією ставок судового збору, звільненням від його сплати

та поверненням, зокрема у випадках застосування медіації та врегулювання спору за участю судді; 5) сформулювати пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства про судовий збір з урахуванням європейських стандартів і потреб забезпечення реального доступу до правосуддя.

Огляд літератури

Проблематика співвідношення судового збору та доступу до правосуддя є предметом активного наукового аналізу у вітчизняній і зарубіжній доктрині. У більшості досліджень судовий збір розглядається не лише як фіскальний інструмент, а й як процесуальний механізм, що впливає на реальність реалізації права на судовий захист.

У зарубіжній науці значна увага приділяється соціальному виміру доступу до правосуддя. Зокрема, Л. Фрідман обґрунтовує, що доступ до суду залежить не тільки від формально-правових гарантій, а й від економічної спроможності особи реалізувати своє право [5]. Схожу позицію висловлює Н. Барбер, який підкреслює необхідність врахування соціального аспекту верховенства права, складником якого є ефективний доступ до правосуддя [6].

Економічний аналіз судових витрат демонструє їх безпосередній вплив на поведінку учасників процесу. Так, Н. Рікман і Д. Тзавера доводять, що розмір судового збору має бути збалансованим, щоб одночасно запобігати зловживанню правом на звернення до суду та не створювати надмірних бар'єрів для доступу до правосуддя [7]. Аналогічні висновки містяться у роботах В. Фона, Ф. Парізі та Б. Депортера, які пов'язують рівень судових витрат із кількістю судових спорів та ефективністю правозастосування [8].

У контексті фінансування судової системи Б. Магер розглядає судовий збір як елемент компенсації державних витрат, наголошуючи, що його надмірний розмір може обмежувати доступ до правосуддя для соціально вразливих осіб [9]. У свою чергу, К. Крістман і М. Комб звертають увагу на ризик переключення фінансового навантаження на сторони процесу, що може негативно впливати на доступність судового захисту [10].

У національній доктрині судовий збір традиційно розглядається як інструмент балансування між фінансуванням судової системи та забезпеченням доступу до правосуддя. Водночас науковці наголошують на ризику його трансформації у процесуальний бар'єр, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів диференціації ставок і надання пільг.

Отже, наукові підходи свідчать про необхідність забезпечення балансу між фіскальною функцією судового збору та гарантіями доступу до правосуддя, що залишається ключовим викликом сучасної правової політики.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлене складністю предмета дослідження, що охоплює як нормативний, так і практичний вимір функціонування інституту судового збору в контексті забезпечення доступу до правосуддя. Вибір відповідних методів зумовлений необхідністю всебічного аналізу правової природи судового збору, його функціонального призначення, а також оцінки його впливу на реалізацію права на судовий захист.

На першому етапі дослідження було здійснено формування теоретико-методологічної бази шляхом аналізу наукових джерел, присвячених проблематиці доступу до правосуддя, судових витрат та фінансування судової системи. Застосування методу аналізу та синтезу дало змогу узагальнити наукові підходи до розуміння правової природи судового збору та визначити основні доктринальні концепції у цій сфері.

Ключовим методом дослідження виступив формально-юридичний метод, який використовувався для аналізу чинного законодавства України, зокрема положень Закону України «Про судовий збір», Цивільного процесуального кодексу України, Бюджетного кодексу України, а також відповідних підзаконних актів. Застосування цього методу дало можливість визначити зміст правових норм, що регулюють порядок встановлення, сплати, повернення та звільнення від сплати судового збору, а також виявити прогалини та суперечності у правовому регулюванні.

Метод системного аналізу був використаний для дослідження судового збору як елементу більш широкої системи судових витрат та механізму доступу до правосуддя. Завдяки цьому підходу вдалося розглянути взаємозв'язок судового збору з іншими правовими інститутами, зокрема безоплатною правничою допомогою, виконавчим збором та витратами, пов'язаними із розглядом справи.

Особливе значення в дослідженні мав метод аналізу судової практики. Було проаналізовано рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, а також практика Європейського суду з прав людини, зокрема у справах *Perdigão v. Portugal*, *Stoenescu v. Romania* та *Jedamski and Jedamska v. Poland*. Застосування цього методу допомогло у виявленні підходів до тлумачення принципу пропорційності судового збору, критеріїв оцінювання його розміру, а також меж допустимого втручання держави у право на доступ до суду.

Крім того, в дослідженні використано метод правового моделювання, що дав змогу сформулювати пропозиції щодо вдосконалення механізмів правового

регулювання судового збору в Україні. Зокрема, було запропоновано підходи до диференціації ставок судового збору, розширення переліку підстав для звільнення від його сплати та вдосконалення процедур повернення судового збору.

Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, практика національних судів, статистичні дані щодо фінансування судової системи, а також аналітичні матеріали міжнародних організацій. Формування вибірки судових рішень здійснювалося за критерієм релевантності до предмета дослідження, зокрема враховувалися справи, що стосуються визначення розміру судового збору, звільнення від його сплати та доступу до правосуддя.

Отже, застосування комплексного методологічного підходу забезпечило можливість усебічного дослідження інституту судового збору як правового явища, оцінки його впливу на доступ до правосуддя та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Результати та обговорення

Загальні підходи щодо правової природи судового збору

Про правову природу судового збору в законодавстві України неодноразово наголошував Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою. Так, у постанові Верховного Суду від 09.02.2023 р. у справі № 120/3532/21-а був сформульований правовий висновок, відповідно до якого судовий збір (court fees) – це обов’язковий грошовий платіж на користь суду за розгляд справи в суді або за окремі процесуальні дії, вчинені судом; метою запровадження судового збору є, зокрема, встановлення законодавчо обмежувального заходу для регулювання доступу до суду, а також захист суду від перенавантаження у зв’язку із поданням необґрунтованих або безпідставних позовів та апеляційних і касаційних скарг [11].

Відповідно до норм Бюджетного кодексу України саме судовий збір є джерелом формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів, що спрямовується на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади (ч. 3 ст. 29 та ч. 4 ст. 30) [12].

Накладання фінансового тягаря у вигляді встановлення відповідних розмірів судового збору на особу, яка має намір звернутися до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, має бути співмірним як до предмета позову, так і до рівня життя в цілому в конкретній країні.

На сьогодні всі європейські країни на законодавчому рівні встановлюють плату задля отримання доступу до правосуддя як для фізичних, так і для

юридичних осіб. За даними Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ 2016), у 2014 р. судові збори, з різними правовими конфігураціями та податковим навантаженням, існували в усіх країнах, що брали участь у процесі оцінки Комісії, за винятком Люксембургу та Франції [13].

У всіх країнах, в яких передбачається сплата судового збору, його розмір регламентується спеціальним законодавством та варіюється залежно від спеціалізації суду, інстанційності розгляду справи та відповідної категорії справи. Більшість країн використовують тарифну систему, яка базується або на визначеному фіксованому відсотку від ціни позову (окремо або разом з іншим фіксованим збором, можливо, з тарифом, що застосовується до справ, ціна яких перевищує певну суму), або на детальному тарифі, який визначає певні діапазони ставок або відсотків для справ із різною вартістю позову. Судовий збір у країнах, де запроваджена тарифна система оплати, ставки судового збору зменшуються в міру зростання важливості справи. У країнах із тарифною системою зазвичай існують фіксовані ставки для розгляду немайнових спорів і для деяких конкретних справ.

Коло країн, у законодавстві яких регламентовано фіксовані ставки, можна поділити умовно на дві групи: країни, де запроваджено фіксовані ставки для певних типів справ або видів діяльності (наприклад, Китай, Швейцарія та Швеція) або для всіх справ (наприклад, Австралія, Бельгія, Фінляндія, Гонконг, Норвегія, Шотландія, Сінгапур та Сполучені Штати Америки).

Окремі науковці стверджують, що покриття витрат, пов'язаних із судовим процесом, що є неминучою частиною переходу до повного відшкодування витрат, є частиною доступу до правосуддя. Простіше кажучи, будь-яке збільшення витрат для потенційного учасника судового розгляду матиме вплив на тих сторін, які можуть дозволити собі ці витрати, якими б вони не були; а подібно до економічної концепції цінової еластичності, збільшення розміру судового збору до вищого рівня (в кінцевому підсумку) вплине на кількість осіб, які зможуть або побажають платити цей збір [10, с. 52].

Судовий збір як елемент доступу до правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини

Особливе значення щодо розуміння правової природи «судового збору» в контексті європейських стандартів та принципів судочинства відіграє правозастосовна практика Європейського суду з прав людини.

Так, у рішенні Європейського суду з прав людини *у справі Perdigo v. Portugal* Велика Палата вважає за потрібне підтвердити рішення Комісії про те, що судові збори слід розглядати як «внески» у значенні абз. 2 ст. 1

Протоколу № 1. Дійсно, стягнення судових зборів зі сторін має різні цілі, зокрема, фінансування судової системи та збільшення державних доходів. І хоча стягнення цих зборів у Португалії не є функцією податкових органів, обов'язок їх сплати, безумовно, має фіскальний характер. Отже, обов'язок сплачувати судові збори – і відповідні правила – охоплюються п. 2 ст. 1 Протоколу № 1, оскільки збори є «внесками» у розумінні цього положення. В обставинах цієї справи виникає питання, чи можна вважати, що наказ про сплату судового збору є втручанням у право заявників на мирне володіння своїм майном, оскільки гроші, які заявники мали сплатити як судовий збір, повністю поглинули компенсацію, присуджену за експропріацію, яка становила «майно» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1. У світлі викладеного вище Велика Палата вважає, що скарга заявників має розглядатися за ст. 1 Протоколу № 1 в цілому, особливо, з огляду на те, що ситуації, передбачені другим реченням першого абзацу та другим абзацом, є лише окремими випадками втручання у право на мирне володіння майном, гарантоване загальним правилом, викладеним у першому реченні. Однак цей підхід, необхідний з огляду на конкретні обставини справи, не змінює того факту, що судовий збір є «внеском» у розумінні абз. 2 ст. 1 Протоколу № 1. Також Суд враховує цю різницю, коли класифікує судовий збір як «внесок» у значенні абз. 2 ст. 1 Протоколу № 1, однак він зазначає, що у цій справі заявники були сторонами у судовому провадженні проти держави щодо встановлення компенсації за експропріацію, здійснену державою при виконанні нею своїх функцій публічної влади. Суд вважає, що при розгляді питання пропорційності цю справу слід відрізняти від справ, у яких судовий збір стягується у приватноправових спорах. За конкретних обставин цієї справи може здатися парадоксальним, що держава повинна забирати однією рукою – у вигляді судового збору – більше, ніж вона присудила іншою [14].

В іншій справі, *Stoenescu v. Romania*, Європейський суд з прав людини зауважує, що законодавчу вимогу сплати судового збору під час подання позовів у цивільних справах не можна вважати несумісною із п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Також Суд слушно зауважує, що визначення розмірів судового збору залежно від ціни позову є нічим іншим, як проявом свободи розсуду держави регулювати і встановлювати свою систему судового витрат, хоча така система має бути доволі гнучкою, щоб сторона спору мала можливість скористатися правом повного або часткового звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру [15].

У цій справі заявник скаржився не на сам факт оплати судового збору, а на відмову суду в задоволенні його клопотання про зменшення розміру його оплати за відсутності на це підстав. Аналізуючи це рішення, можна зробити

досить логічний висновок, що, встановлюючи на законодавчому рівні розміри судових зборів за подання позовів у цивільних справах, *держава має забезпечити дієвий механізм отримання пільг щодо сплати судового збору для певних категорій сторін спору або щодо окремих категорій справ.*

Заслуговує на увагу рішення ЄСПЛ у справі *Jedamski and Jedamska v. Poland*, в якій заявниця скаржилася на надмірну суму судових витрат, яку вона мала заплатити під час подання позову (а саме: в 50 разів перевищувала середньомісячну заробітну плату в Польщі) і саме через цю надмірність вона була змушена відмовитися від позову. Ухвалюючи рішення по цій справі, ЄСПЛ нагадав, що п. 1 ст. 6 Конвенції закріплює «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ до суду, тобто право порушувати провадження в суді у цивільних справах. Однак це право не є абсолютним і може бути обмежене. Суд постановив, що, гарантуючи сторонам у справі ефективне право на доступ до суду для визначення їхніх «цивільних прав та обов'язків», п. 1 ст. 6 Конвенції залишає за державою вільний вибір засобів, які слід використовувати з цією метою, але, хоча Договірні держави користуються певною свободою розсуду щодо цього, остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за Судом. Крім того, Суд підкреслює, що обмеження не буде сумісним зі ст. 6 § 1, якщо воно не має законної мети і не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і законною метою, якої намагаються досягти.

Беручи до уваги зазначений вище виклад принципів, установлених його практикою, Суд повторює, *що розмір зборів*, визначений у світлі конкретних обставин цієї справи, включаючи здатність заявників їх сплатити, та стадія провадження, на якій було накладено це обмеження, є *чинниками, які є суттєвими при визначенні того, чи скористалася особа своїм правом на доступ та чи мала вона «право на розгляд справи судом»*. Так, констатуючи порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, Суд установив обмеження права заявника на доступ до суду [16].

Отже, ЄСПЛ неодноразово зауважував про те, що держава, встановлюючи розміри судового збору, має враховувати не лише потреби держави, а й пропорційно відображати потенційну можливість населення сплатити даний судовий збір. Ці висновки повною мірою відбивають основні ідеї здійснення судочинства в демократичному суспільстві.

Інститут судового збору як невід'ємний елемент доступу до української судової системи: ілюзорність чи законодавче надбання

Однією з нещодавніх позитивних змін стало визнання неконституційним окремого припису Закону України «Про судовий збір», який обмежував

доступ особи до Верховного Суду як суду касаційної інстанції у цивільних справах.

20.01.2025 р. Другий сенат Конституційного Суду України розглянув справу за конституційною скаргою громадянина Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України підп. 7 п. 1 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір». Заявник вважав, що ця норма порушує його право на судовий захист, створюючи надмірне фінансове навантаження при зверненні до суду.

В оспорюваній конституційній нормі йшлося про те, що *ставка судового збору за подання до суду касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду встановлюється у розмірі 200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги в розмірі оспорюваної суми.*

Важливою для розуміння є аргументація Конституційним Судом України постановленого ним рішення. Він виходив із того, що згідно з приписами Основного Закону України, юридичними позиціями Суду, що є співвідносними з приписами Конвенції та практикою Європейського суду з прав людини, право на судовий захист, зокрема в аспекті доступу до суду касаційної інстанції, не є абсолютним.

Сплата судового збору як одна з вимог доступу до суду не суперечить суті права на судовий захист, гарантованого ч. 1 ст. 55 Основного Закону України. Приписами закону може бути встановлений обов'язок зі сплати судового збору. Тому Суд вказав, що оспорюваний припис є чітким і зрозумілим та відповідає вимозі юридичної визначеності, а мета встановлення цим приписом ставки судового збору за подання касаційної скарги є правомірною.

При цьому в Рішенні Суд наголосив, що в державі, керованій правовладдям, реалізація права на доступ до суду має залежати насамперед від суті спору та інших значущих обставин, що пов'язані з питаннями права у цій справі, й не має залежати першочергово або винятково від фінансових можливостей сторони юридичного спору.

Саме в законі має бути встановлений порядок визначення ставки судового збору, розмір якої забезпечить досягнення в конкретній цивільній справі справедливого балансу між публічним інтересом в отриманні судового збору для фінансування здійснення правосуддя та приватним – у сплаті домірного розміру судового збору.

Зважаючи на роль, місце та повноваження Верховного Суду як суду касаційної інстанції в цивільних справах, український законодавець має встановити на рівні закону такий порядок визначення ставки судового збору, на підставі якого встановлюється саме домірний його розмір за подання касаційної скарги стороною цивільної справи.

У разі якщо на підставі закону буде встановлено *нерозумно високий розмір судового збору* за подання стороною цивільної справи касаційної скарги, можливість реалізації права на касаційне оскарження рішення суду, гарантованого приписами ч. 1 ст. 55, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, *буде теоретичною та ілюзорною*.

Суб'єкт права на конституційну скаргу за подання до суду касаційної скарги мав сплатити судовий збір, що становив велику частину його річного доходу та значну частку розміру прожиткового мінімуму, визначеного законом, що унеможливило для нього реалізацію в його цивільній справі права, гарантованого ч. 1 ст. 55, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд вважає, що окремий припис підп. 7 п. 1 ч. 2 ст. 4 Закону *не відповідає принципу домірності*, оскільки обмежує доступ особи до Верховного Суду як суду касаційної інстанції у цивільних справах виняткового з фінансового міркування [17].

Законодавче регулювання щодо сплати судового збору має ґрунтуватися на принципі пропорційності заявленим позовним вимогам, одночасно не обмежуючи право на доступ до правосуддя, зокрема для вразливих верств населення.

Для досягнення цієї мети доцільно розширити перелік справ, за якими певні категорії громадян зможуть користуватися пільгами або бути звільненими від сплати судового збору. Крім того, встановлення диференційованих ставок судового збору залежно від інстанційності та суб'єкта звернення, особливо у цивільному судочинстві, створює перешкоди для реалізації права на судовий захист.

На нашу думку, такий підхід є доцільним з точки зору завдань судочинства – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 2 ЦПК України).

Так, відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» у разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку роз-

гляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову, а в разі якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації – 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову. Ця норма впливає із ч. 7 ст. 49 ЦПК України, яка зазначає, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу.

Диференціація розміру повернення судового збору має бути пропорційною, залежно від стадії, на якій сторони спору приходять до висновку про відмову від позову, визнання позову, укладення мирової угоди за результатами врегулювання спору за участю судді або укладання мирової угоди за результатами медіації. Тим паче процесуальний закон (ст. 142 ЦПК України) пов'язує повернення судового збору, який сплачений у розмірі 60 відсотків, у разі, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації.

Таку законодавчу конструкцію можна тлумачити по-різному. Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про медіацію» в угоді за результатами медіації сторони медіації можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в договорі про проведення медіації, або за межі предмета позову (заяви), якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Угода за результатами медіації не повинна містити положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси.

У свою чергу, ст. 206 ЦПК України встановлює, що якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд. Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє. У ч. 1 ст. 207 ЦПК України регламентовано, що в мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб (див. табл.).

Порівняльна характеристика медіації та врегулювання спору
за участю судді у цивільному судочинстві України

Критерій	Медіація	Врегулювання спору за участю судді
Характер	Позасудова процедура	Судова процедура
Місце в судовому процесі	Можлива на будь-якій стадії	Лише до початку розгляду справи по суті
Учасники процедури	Сторони спору та незалежний медіатор	Сторони спору та суддя
Роль посередника	Медіатор – нейтральний, не дає порад, не вирішує спір	Суддя може роз'яснювати, пропонувати варіанти, але не консультує
Можливість вибору посередника	Є, сторони обирають за згодою між собою	Немає, проводиться суддею, який призначений Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою
Можливість залучення третіх осіб	Можуть залучатися	Не допускається, якщо вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору
Спеціальна підготовка посередника	Повинен бути в реєстрі медіаторів; статус підтверджується сертифікатом	Не вимагається спеціальної підготовки судді
Структура процедури	Структурована (премедіація, переговори, постмедіація)	Формалізована, але менш структурована
Тривалість процедури	До 90 днів (згідно з ЦПК України)	До 30 днів (згідно з ЦПК України)
Можливість повторного проведення	Можлива неодноразово	Неможлива
Конфіденційність	Повна конфіденційність	Забезпечується конфіденційність
Форма спілкування	Вільна, не протоколюється	Вільна, не протоколюється. Здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад
Регулювання на законодавчому рівні	Закріплено в Законі України «Про медіацію»	Закріплено в гл. 4 розд. III ЦПК України

Критерій	Медіація	Врегулювання спору за участю судді
Розміри повернутого судового збору у випадку успішних медіації та врегулювання спору	Якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації, позивачу повертається 60 відсотків судового збору	У разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті, позивачу повертається 50 відсотків судового збору
Процесуальні документи за результатами проведення	Медіативна угода, яка не є виконавчим документом	Ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді

Ще одним проблемним питанням у цивільному процесуальному законодавстві є *повернення судового збору у разі залишення позовної заяви без розгляду*, як це передбачено в п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», відповідно до якого сплачена сума судового збору *повертається за клопотанням* особи, яка його сплатила за ухвалою суду в разі *повернення заяви, скарги, залишення заяви або скарги без розгляду* (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням)). Незважаючи на вичерпний перелік обставин, передбачених ст. 7, за які судовий збір не повертається, законодавцем не враховано *ще однієї важливої підстави*, яка, на наш погляд, може слугувати превентивним заходом дотримання належної процесуальної поведінки сторонами під час провадження. У разі невиконання стороною спору ухвали про витребування доказів, зловживаючи своїми процесуальними правами та порушуючи принципи добросовісності та змагальності, *доцільним вбачається застосування такого процесуального заходу, як неповернення судового збору*, адже така поведінка учасника спору спричиняє необґрунтоване навантаження на судову систему, зтягує розгляд справи та в цілому може свідчити про формальне подання позову без реального наміру підтримувати обґрунтованість вимог. *Тож обґрунтованим вбачається застосування такої процесуальної санкції, як неповернення судового збору в подібних випадках, оскільки зберігатиме баланс*

інтересів та ефективності правосуддя, зобов'язуючи сторони до належного здійснення своїх процесуальних прав та обов'язків.

Українська судова правозастосовна практика з цього питання не може дати точну відповідь, хоча і констатує відсутність чіткої процесуальної регламентації. Так, у справі № 127/3026/23, намагаючись реалізувати своє право на апеляційний перегляд рішення суду, позивач звернувся з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції. Суд апеляційної інстанції повернув апеляційну скаргу, мотивуючи це тим, що учасники справи зобов'язані виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу, адже в тексті апеляційної скарги скаржник використовує лексику, яка не притаманна для написання ділових документів (у тому числі апеляційних скарг), зокрема, він негативно висловлюється про розумові здібності судді першої інстанції. Окрім того, суд застосував штраф у розмірі 2684 грн як захід процесуального примусу. При цьому питання про повернення судового збору в ухвалі вирішене не було [18].

У подальшому Вінницький апеляційний суд ще раз повернув цю апеляційну скаргу після скасування його ухвали Верховним Судом. Врешті-решт апеляційний суд розглянув справу і відмовив у задоволенні скарги, а рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Розглядаючи цю ситуацію, *вважаємо, що інститут судового збору має бути законодавчим фільтром, спрямованим на запобігання зловживанню процесуальними правами, зокрема подання заяв і скарг, певні висловлювання в яких підривають авторитет судової влади України.* Положення законодавства про судовий збір дисциплінують учасників процесу, стимулюючи їх до добросовісної реалізації власних диспозитивних процесуальних прав.

Висновки

За результатами проведеного дослідження визначено, що судовий збір за своєю правовою природою має дуальний характер. З одного боку, це фіскальний інструмент часткового відшкодування витрат держави на здійснення судочинства та джерело наповнення спеціального фонду Державного бюджету України, що спрямовується на забезпечення функціонування органів судової влади (ч. 3 ст. 29, ч. 4 ст. 30 Бюджетного кодексу України); з іншого – процесуальний фільтр, спрямований на запобігання зловживанню правом на звернення до суду шляхом подання необґрунтованих позовних та скаргових звернень. Така подвійна природа потребує обережного законодавчого балансування, аби фіскальна складова не нівелювала самого права на судовий захист.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини (рішення у справах *Perdigão v. Portugal, Stoenuș v. Romania, Jedamski and Jedamska v. Poland*) дозволив виокремити такі ключові стандарти. По-перше, судовий збір кваліфікується як «внесок» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. По-друге, обов'язок його сплати сам по собі не суперечить п. 1 ст. 6 Конвенції, проте не може набувати характеру непереборної перешкоди в реалізації права на доступ до суду. По-третє, розмір збору має співвідноситися як із предметом позову, так і з реальною платоспроможністю заявника на відповідній стадії провадження, а національна система – містити дієвий механізм звільнення (зменшення, відстрочення, розстрочення) сплати для окремих категорій сторін чи справ.

Дослідження позицій Конституційного Суду України та Верховного Суду засвідчило поступове утвердження принципу домірності в регулюванні судового збору. Знаковим у цьому контексті є рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 20.01.2025 р. у справі за конституційною скаргою П. Ф. Конторського, яким окремий припис підп. 7 п. 1 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» визнано таким, що не відповідає принципу домірності та обмежує доступ особи до Верховного Суду як суду касаційної інстанції у цивільних справах винятково з фінансових міркувань. Така позиція органу конституційної юрисдикції фактично закріплює вимогу про залежність розміру судового збору не лише від фіскальних потреб держави, а й від суті спору та реальної економічної спроможності особи, що корелює зі стандартами Європейського суду з прав людини.

У ході дослідження виявлено низку процесуальних проблем, що потребують законодавчого розв'язання: непослідовне застосування національними судами механізмів звільнення від сплати, відстрочення та розстрочення судового збору; необхідність більш чіткої диференціації розміру повернення збору залежно від стадії процесу та інструменту врегулювання спору (медіація – врегулювання за участю судді – мирова угода); відсутність у переліку підстав за ст. 7 Закону України «Про судовий збір» такої підстави для неповернення збору, як невиконання стороною ухвали про витребування доказів та інші форми зловживання процесуальними правами; невиправдано високі максимальні межі судового збору для юридичних осіб, що породжує ризики так званого «тіньового судочинства» передусім у господарській юрисдикції.

Із метою забезпечення реального, а не формального доступу до правосуддя обґрунтовано необхідність: а) запровадження більш гнучких диференційованих ставок судового збору з урахуванням категорії справи, інстанційності

розгляду та фінансової спроможності заявника; б) розширення переліку підстав для звільнення від сплати, а також для відстрочення і розстрочення збору, насамперед для соціально вразливих верств населення; в) удосконалення механізму повернення судового збору як процесуального стимулу до примирних процедур (медіації, врегулювання спору за участю судді, укладення мирової угоди); г) запровадження процесуальної санкції у вигляді неповернення судового збору в разі недобросовісної процесуальної поведінки сторони, у тому числі при невиконанні ухвали про витребування доказів. Реалізація запропонованих змін сприятиме гармонізації національного законодавства про судовий збір зі стандартами Європейського суду з прав людини та утвердженню принципу домірності у фінансовому регулюванні доступу до судового захисту.

Судовий збір виконує роль «фінансового мірила» доступу до правосуддя і потребує постійного балансування між фіскальною доцільністю та конституційним правом особи на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ, ст. 55 Конституції України). Перспективи подальших наукових пошуків пов'язані з розробленням комплексної моделі оптимального співвідношення між фінансуванням судової системи та гарантіями ефективного доступу до правосуддя з урахуванням європейських стандартів і потреб цифрової трансформації національного судочинства.

Список використаних джерел

- [1] Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
- [2] Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
- [3] Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
- [4] Karayanni M. M. The Extraterritorial Application of Access to Justice Rights: On The Availability of Israeli Courts to Palestinian Plaintiffs. *Private International Law and Global Governance* / H. M. Watt, D. P. Fernandez Arroyo (Eds). Oxford University Press, 2014. P. 217–218.
- [5] Lawrence M. Friedman. Access to Justice: Some Historical Comments. *Fordham Urban Law Journal*. 2010. Vol. 37, No. 1. P. 3–16. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol37/iss1/4> (last accessed: 02.03.2026).
- [6] Barber N. W. Must Legalistic Conceptions of the Rule of Law Have a Social Dimension? *Ratio Juris*. 2004. Vol. 17, No. 4. P. 474–488.
- [7] Rickman N., Tzavara D. Optimal pricing of court services. *European Journal of Law and Economics*. 2005. Vol. 20. P. 31–41.
- [8] Fon V., Parisi F., Depoorter B. Litigation, judicial path-dependence, and legal change. *European Journal of Law and Economics*. 2005. Vol. 20. P. 43–56.
- [9] Maher B. S. The civil judicial subsidy. *Indiana Law Journal*. 2010. Vol. 85. P. 1527–1556.

- [10] Christman, B., Combe M. Funding Civil Justice in Scotland: Full Cost Recovery, at What Cost to Justice? *Edinburgh Law Review*. 2020. Vol. 24, issue 1. P. 49–73. <https://doi.org/10.3366/elr.2020.0599>.
- [11] Постанова Верховного Суду від 09.02.2023 р. у справі № 120/3532/21-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108915325> (дата звернення: 02.03.2026).
- [12] Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
- [13] European Commission for the Efficiency of Justice CEPEJ (2016). *European judicial systems. Efficiency and quality of justice. Edition 2016 (2014 data)*. CEPEJ STUDIES No. 2.
- [14] European Court of Human Rights. *Perdigzo v. Portugal* (Application No. 24768/06). (November 16, 2010). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101740> т (last accessed: 02.03.2026).
- [15] European Court of Human Rights. *Stoenescu v. Romania* (Application No. 14166/19). (February 28, 2023). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-223272> (last accessed: 02.03.2026).
- [16] European Court of Human Rights. *Jedamski and Jedamska v. Poland* (Application No. 73547/01). (July 26, 2005). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69898> (last accessed: 02.03.2026).
- [17] Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» (щодо доступу до суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві) від 20.01.2025 р. у справі № 3-131/2023(242/23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-25#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
- [18] Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20.09.2023 р. у справі № 127/3026/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113654555> (дата звернення: 02.03.2026).

References

- [1] Decree of the President of Ukraine No. 231/2021 "On the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Judiciary for 2021-2023". (June 11, 2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
- [2] Constitution of Ukraine. (June 28, 1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- [3] Law of Ukraine No. 3674-VI "On Court Fees". (July 8, 2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.
- [4] Karayanni, M.M. (2014). The extraterritorial application of access to justice rights: On the availability of Israeli courts to Palestinian plaintiffs. In H. M. Watt & D. P. Fernandez Arroyo (Eds.). *Private international law and global governance* (pp. 217-218). Oxford University Press.
- [5] Friedman, L.M. (2010). Access to justice: Some historical comments. *Fordham Urban Law Journal*, 37(1), 3-16. Retrieved from <https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol37/iss1/4>.
- [6] Barber, N.W. (2004). Must legalistic conceptions of the rule of law have a social dimension? *Ratio Juris*, 17(4), 474-488.

- [7] Rickman, N., & Tzavara, D. (2005). Optimal pricing of court services. *European Journal of Law and Economics*, 20, 31-41.
- [8] Fon, V., Parisi, F., & Depoorter, B. (2005). Litigation, judicial path-dependence, and legal change. *European Journal of Law and Economics*, 20, 43-56.
- [9] Maher, B.S. (2010). The civil judicial subsidy. *Indiana Law Journal*, 85, 1527-1556.
- [10] Christman, B., & Combe, M. (2020). Funding civil justice in Scotland: Full cost recovery, at what cost to justice? *Edinburgh Law Review*, 24(1), 49-73. <https://doi.org/10.3366/elr.2020.0599>.
- [11] Resolution of the Supreme Court in case No. 120/3532/21-a. (February 9, 2023). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108915325>.
- [12] Law of Ukraine No. 2456-VI "Budget Code of Ukraine". (July 8, 2010). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
- [13] European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2016). *European judicial systems: Efficiency and quality of justice (2014 data)*. CEPEJ Studies No. 2.
- [14] European Court of Human Rights. *Perdigzo v. Portugal* (Application No. 24768/06). (November 16, 2010). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101740>.
- [15] European Court of Human Rights. *Stoenescu v. Romania* (Application No. 14166/19). (February 28, 2023). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-223272>.
- [16] European Court of Human Rights. *Jedamski and Jedamska v. Poland* (Application No. 73547/01). (July 26, 2005). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69898>.
- [17] Decision of the Second Senate on the constitutional complaint regarding the constitutionality of provisions of the Law of Ukraine "On Court Fees" in case No. 3-131/2023(242/23). (January 20, 2025). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-25#Text>.
- [18] Supreme Court of Ukraine (Civil Cassation Court) in case No. 127/3026/23. (September 20, 2023). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113654555>.

Сергій Олександрович Кравцов

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного судочинства, арбітражу
та міжнародного приватного права
докторант Люксембурзького центру європейського права
(Університет Люксембурга)
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: s.o.kravtsov@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8270-193X

Оксана Іванівна Угриновська

кандидатка юридичних наук, доцентка
доцентка кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка
79000, вул. Січових Стрільців, 14, Львів, Україна
e-mail: oksana.ugrunovska@lnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-3642-5903

Serhii I. Kravtsov

Ph.D. in Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Civil Procedure, Arbitration
and Private International Law
Postdoctoral Researcher of Luxembourg Centre for European Law
(University of Luxembourg)
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: s.o.kravtsov@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-8270-193X

Oksana I. Uhrynovska

Ph.D. in Law, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Civil Law and Procedure
Faculty of Law
Ivan Franko National University of Lviv
79000, 14 Sichovykh Striltsiv Str., Lviv, Ukraine
e-mail: oksana.ugrunovska@lnu.edu.ua
ORCID 0000-0002-3642-5903

Рекомендоване цитування: Кравцов С. О., Угриновська О. І. Судовий збір як національний інструмент доступу до правосуддя в Україні: процесуальний бар'єр чи вимушена необхідність. *Проблеми законності*. 2026. Вип. 173. С. 152–173. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.173.354780>.

Suggested Citation: Kravtsov, S.O., & Uhrynovska, O.I. (2026). Court Fees as a National Instrument for Access to Justice in Ukraine: a Procedural Barrier or a Forced Necessity. *Problems of Legality*, 173, 152-173. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.173.354780>.

Статтю подано / Submitted: 19.03.2026
Доопрацьовано / Revised: 23.04.2026
Схвалено до друку / Accepted: 28.05.2026
Опубліковано / Published: 29.05.2026